

Dorée de Kruijk

Wat niet-lezers willen lezen

In memoriam Evert Hartman

Begin april stierf op 56-jarige leeftijd leraar/schrijver Evert Hartman. Hij was een productief schrijver, publiceerde 11 jeugdboeken in 15 jaar en daaraan voorafgaand 3 avonturenromans voor volwassenen.

Zijn jeugdboeken worden gretig gelezen, hij kreeg twee maal een prijs van de kinderjury. Beoordelende volwassenen reageerden kritischer: ze wezen op het gebrek aan psychologische diepgang en een conventionele verhaaltrant. Aan veel jonge lezers hebben zijn boeken een laatste jeugdig leesplezier gegeven, nadien begon voor de meesten het tijdperk van de 'echte' boeken die ze ongelezen lieten of met moeite doorworstelden.

Kort gekarakteriseerd: hij was een zeer gewaardeerde, gewone schrijver voor gewone kinderen.

Getiteld

Hij werd geboren in 1937 in Dedemsvaart, studeerde aardrijkskunde en werd in 1962 leraar in Hoogeveen. Hij debuteerde in 1973 met een roman voor volwassenen: *Signalen in de Nacht*, gevolgd door *Machinist op Dood Spoor* en *De Laatste Stuw*. In 1979 werd zijn eerste jeugdboek gepubliceerd: *Oorlog zonder Vrienden*. In dit boek, over de zoon van een NSB-er, komen de kenmerken van al zijn jeugdboeken naar voren: een verrassende onderwerpkeuze, een conventionele, vlotte verhaaltrant met veel dialoog en voortdurend spannende gebeurtenissen en een nadrukkelijke moraal. Dit boek werd bekroond door de kinderjury en Hartman kreeg er ook de Europese jeugdboekenprijs voor actuele literatuur voor.

In hoog tempo publiceerde hij hierna zijn volgende boeken. *Vechten voor Overmorgen*, dat speelt in de toekomst waarin een linkse partij maatregelen ontwerpt, gebaseerd op haar oplossing voor de energiecrises en milieuvervuiling, en die vervolgens dwingend aan de bevolking oplegt. *Het Onzichtbare Licht*, over een meisje dat ontdekt dat ze helderziend is. *Gegijzeld*, over een schoolklas die door goedbedoelende gewelddenaars wordt gegijzeld. *Buitenspel*, over een jongen die op school wordt gepest en thuis gebukt gaat onder de medeplichtigheid die zijn kennis van zijn vaders frauduleuze plannen met zich meebrengt. *Morgen ben ik Beter*, over de lijdensweg van een meisje dat is overgeleverd aan de medische stand, waarmee hij nogmaals door een kinderjury werd bekroond. *Het bedreigde Land* en *De Droom in de Woestijn*, beide spelend in de Bijbelse tijd. *Niemand houdt mij Tegen*, waarin Richard, levend in de 22e eeuw, vecht voor de toekomst. *De Voorspelling*, waarin de hoofdpersoon in een griezelige boodschap te horen krijgt wanneer hij zal sterven. En ten slotte *De Vloek van Polyfemos*, de avonturen van Odysseus, dat door Ruud Kraayeveld in *Levende Talen* (mei 1994) zeer lovend besproken werd. Al deze jeugdboeken zijn uitgegeven door Lemniscaat.

Boeken voor gewone kinderen

Evert Hartman schreef zoals zijn leerlingen het volgens hem graag zouden willen lezen, vertelde hij in een interview naar aanleiding van de bekroning van *Oorlog zonder Vrienden*. Van zijn leerlingen weten we verder niets, maar in de loop der jaren heb ik bij mijn eigen leerlingen gemerkt dat diegenen die echt door zijn boeken gegrepen worden, tot een bepaald type behoren.

Het zijn de gewone kinderen voor wie hij schreef. Zijn boeken draaien ook om gewone kinderen: buiten de grote steden, op de fiets naar school, geen gekker en gejaht, veel gesprekken met vader en moeder, kortom gewone kinderen in een huiselijke sfeer. En kinderen die zich daardoor voelen aangesproken, laten zich meeslepen door zijn verhalen. Dat is een belangwekkend gegeven voor docenten die aan boekpromotie doen als onderdeel van jeugdliteratuur onderwijs.

Boekpromotie en leesbegeleiding in een groep die is samengesteld als een dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking van 14 à 15 jaar is een moeilijke kwestie. De dikke-Beckmann-lezers zijn met vallen en opstaan overgestapt naar de wereldliteratuur. Met hen kan een letterminnende docent op eigen kracht wel een discussie aangaan over de noodlotsgedachte in de laatste regels van *100 jaar Eenzaamheid* van García Marquez. Lezers van Guus Kuijer en Veronica Hazelhoff zijn via Sue Townsend terechtgekomen bij de Kommer en Kwelserie van Lemniscaat of bij de gevoelige personages van Yvonne Keuls. Ook met dergelijke lezers kan een belezen docent lezen en schrijven. Maar die groep niet-lezers, voor wie Roald Dahl te fantasieerijk is, Veronica Hazelhoff te ver van hun bed, Sue Townsend te modern gescheiden, wat is er voor leesvoer voor deze boeken-haters? Tot korte verhalen, bijvoorbeeld die van Karel Eykman, zijn ze nog wel te verleiden, maar 'echte' boeken, zoals zij die zelf noemen, daar kunnen ze niet doorheen komen. Een voorbeeld van zo'n niet-lezer was Tineke, die ik hier ten tonele voer omdat ik via haar de waarde van Evert Hartman heb leren kennen.

Waarom niet eerder

In het najaar van 1985 bleek een groepje derdeklassers maar niet tot regelmatig lezen te kunnen komen. Om hen te stimuleren (en om mijn nederlaag nog niet te hoeven erkennen) organiseerde ik wekelijks een paar lees-lunch-pauzes. Ze vertelden over boeken die ze dan wel hadden gelezen: kostschool-, manege- en andere jonge-meisjes-boeken. Ik las stukjes voor, nam boeken mee, ging met hen naar de bibliotheek, maar alleen om mij een plezier te doen lazen ze hier en daar wat. Stuk voor stuk waren het meiden met flinke levenslust, weinig abstractieniveau, veel human interest, weinig geduld en heus vol goede wil. Tineke liep voorop als haantje de voorste en flapuit. Thuis vond ze na schooltijd een beschermd bestaan met hechte familiebanden, die door zorgen over ziekte alleen maar werden versterkt. Haar ouders vonden lezen heel belangrijk, maar gaven daarin niet het goede voorbeeld. Ze had al maanden geen heel boek meer uitgelezen; de boeken van vroeger vond ze te kinderachtig en andere boeken trokken haar niet aan. Totdat ik op een goede dag *Het Onzichtbare Licht* bij me had. Dat nam ze mee en ze las het in een paar dagen

thuis uit. Vervolgens prees ze het zo uitbundig aan dat de hele groep het ging lezen. Zij vertelde me dat ze vooral door de combinatie van gewone mensen en een duidelijk spannend verhaal zo onder de indruk was geraakt. "Je kunt het je heel goed voorstellen en toch beleven ze dingen die bijna niemand beleeft," zei ze. "Dat komt doordat je je zo makkelijk in de personen kunt verplaatsen, dat zijn zulke gewone mensen". En ten slotte vroeg ze me, enigszins verwijtend: "Waarom heb je me zo'n boek eigenlijk niet eerder gegeven?"

Helaas niet meer

Sindsdien heb ik nog heel wat niet-lezende leerlingen met behulp van Evert Hartman tot 'lekker lezen' gebracht. *Oorlog zonder Vrienden*, *Het Onzichtbare Licht* en *Morgen ben ik Beter* waren daarbij duidelijk favoriet. Deze niet-lezers herkenden de norm 'doe maar gewoon dan doe je al gek genoeg'. Maar binnen die norm kregen zij ongebruikelijke problemen voorgeschoteld: je zou maar ontdekken dat je telepathische gaven bezat..., of je zou maar de zoon van een NSB-er zijn..., of je zou maar een enge ziekte krijgen...

Door leesgrage leerlingen worden ook de andere boeken van Evert Hartman gekozen en gewaardeerd. Ze worden gretig gelezen en alleen al daarom zijn ze het waard genoemd te worden in elke jeugdboekengids of -bespreking.

Hartmans laatste boek, *De Vloek van Polyfemos*, wordt door Ruud Kraayeveld in voornoemde recensie in *Levende Talen* zelfs aangeraden als een must voor alle niet-klassiek-opgeleide leerlingen. Hartman heeft met dit boek een klassieke verhaal- en denktrant toegankelijk gemaakt voor middelbare scholieren.

Voordien deed hij dat al met de Bijbelse Geschiedenis door twee maal een verhaal te laten afspelen in de tijd van de Joodse koningen. Met zijn spannende verhalen droeg hij in deze boeken een bepaalde cultuur over aan lezende pubers. Bewonderenswaardig en verdienstelijk.

Maar onvervangbaar zijn de boeken die hij schreef voor wie ik 'gewone kinderen' noemde. De boeken waarmee docenten ook hun niet-lezende leerlingen kunnen laten ervaren dat lezen plezierig kan zijn.

Boeken schrijven die niet-lezers willen gaan lezen, dat is onmiskenbaar een grootse verdienste.

Waarom niet eerder, werd mij gevraagd.

Helaas niet meer, zal ik voortaan denken.

Literatuur:

Schrijvers gezocht - encyclopedie van de jeugdliteratuur (Lanno Van Holkema & Warendorf 1988); daarin het artikel van Marita de Sterck.

Lexicon van de jeugdliteratuur (1984); daarin het artikel van Max Verbeek.

Helaas was het niet mogelijk voor gegevens over Evert Hartman te putten uit *De Biblebontse Berg*, aangezien deze auteur daarin nauwelijks genoemd wordt.